

REFERENCES

- Hasselblatt, Cornelius 2001: "Kann Geschichte schön sein? Zur Konstruktion von Vergangenheit in zwei Romanen Viivi Luiks". *Nordost-Archiv. Zeitschrift für Regionalgeschichte*, NF VIII (1999), 419-433.
- Hasselblatt, Cornelius 2006: *Geschichte der estnischen Literatur. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Hasselblatt, Cornelius 2015: "Eemalt vaadates. Veerand sajandit eesti kirjandusega". *Studia litteraria Estonica* 15. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kaljundi, Linda 2009: "Eesti lugu: Viivi Luik 'Seitsmes rahukevad'". *Eesti Päevaleht* 29 May.

Author

Cornelius Hasselblatt, Prof dr dr h.c., corresponding member of the Estonian Academy of Sciences (cornelius[at]hasselblatt.com).

PETER STEIN LARSEN

Studier i kvinnliga lyriker – med Kristeva som guide

Tatjana Brandt: Livet mellan raderna. Revolt, tomrum och språkbrist i Agneta Enckells och Ann Jäderlunds tidiga poesi. Nordica Helsingensia 38. Helsingfors: Helsingfors universitet, 2014. 150 s.

Om man bortser från Nordisk kvinnolitteraturhistoria (1993-98) råder det en brist på nordiska studier som tar sig an kvinnliga lyriker från olika nordiska länder och som ger ett helhetsperspektiv på ämnet. Tatjana Brandts artikelbaserade doktoravhandling om den svenska lyrikern Ann Jäderlund och den finlandssvenska lyrikern Agneta Enckell råder i hög grad bot på denna brist.

Huvudtesen i Tatjana Brandts artikelsamling är att den franska feminismens föreställning om en särskild kvinnlig motdiskurs, en *écriture féminine*, har haft betydande inflytande på en rad svenskspråkiga författarskap från 1980-talet framåt. Brandts artiklar undersöker de två författarnas, Jäderlunds och Enckells, poesi med Julia Kristeva som teoretisk ram. Kristevas kungstanke är att det existerar en unik emancipatorisk diskurs som bryter mot alla accepterade sociala diskurser, och mot den maskulina symboliska ordningen – samt att denna diskurs återspeglas i tidens kvinnliga poesi, detta trots att Kristeva

i hög grad använder manliga författare i sina analyser. Brandt menar att Kristevas teorier är "en intertext" i de diktsamlingar hon analyserar.

Syftet är att undersöka "poesins obegriplighet och [...] poesins förmåga att uttrycka hittills uttryckta (och eventuellt kvinnliga) erfarenheter" med utgångspunkt i Jäderlunds och Enckells poesi. Där 1970-talets explicit politiska lyrik angrep samhällets maktstrukturer och -institutioner, vänder sig 1980-talets lyrik inåt, mot den semiotiska ordningen, dvs. mot individens eget språk och mot identitetens relation till kulturen. Språkets relation till det osägbara och kvinnliga samt språkets emancipatoriska potential är ett huvudmotiv i den nya 1980-talslyriken, i avhandlingen representerad av de två ovan nämnda författarna som debuterade på 1980-talet – men, som Brandt påpekar, förekommer samma motiv också hos svenska poeter som Katarina Frostenson och Eva Christina Olsson samt finlandssvenska Eva-Stina Byggmästar. Brandt understryker ändå att *écriture féminine* är bara en av flera synvinklar ur vilka Jäderlunds och Enckells författarskap kan betraktas.

I sin avhandling redogör Tatjana Brandt inledningsvis för huvudpoängerna i de fem artiklarna, som hon inordnat i en övergripande litteraturanalytisk, -teoretisk och -historisk ram. Inledningen i avhandlingen behandlar den litteraturhistoriska kontext mot vilken de två författarskapen kan betraktas. Denna kontextualisering berör den svenskspråkiga kvinnliga 1980-talslyriken och den därtill knutna "Jäderlunddebatten" där man diskuterade frågan om poesins obegriplighet och otillgänglighet samt Julia Kristevas teori om den semiotiska ordningen och emancipatoriska potentialen i en kvinnlig poesi. Därefter redogör Brandt för den tidigare forskningen och receptionen av Ann Jäderlunds och Agneta Enckells författarskap. I inledningen beskrivs den teori och metod som implicit och explicit används i artiklarna, samt slutligen artikelsamlingens uppbyggnad. Allt detta görs på ett synnerligen klart och instruktivt sätt.

Tatjana Brandt diskuterar grundligt och ingående forskningslitteraturen kring de två författarskapen, och hon positionerar sig på ett kvalificerat sätt i förhållande till såväl den ganska omfattande receptionen av Jäderlunds författarskap (Ebba Witt-Brattström, Staffan Bergsten, Anders Olsson, Daniel Birnbaum, Olle Nilsson, Lena Malmberg, Marianne Hörnström, Åsa Beckman m.fl.), som den mera sparsamma receptionen av Enckells författarskap (Peter Mickwitz, Åsa Beckman m.fl.). En särskilt central forskningsmässig inspirationskälla är Ebba Witt-Brattström som i sin bok *Ur könets mörker* (1993) är den första som sätter 1980-talets svenskspråkiga kvinnliga diktare i förbindelse med den franska feminismen. Brandts forskning är en självständig vidareutveckling av Witt-Brattströms samt Marianne Hörnströms och Åsa Beckmans läsningar av svenskspråkig poesi med utgångspunkt i en *écriture féminine*-optik. Speciellt Witt-Brattströms inflytande märks också på så sätt att den i artiklarna oftast citerade Kristeva-källan är *Stabat mater. Julia Kristeva i urval av Ebba Witt-Brattström* (1990).

Analyserna i de fem artiklarna tar utgångspunkt i en rad frågeställningar ur Kristevas teori och analysmaterialet för dem är i olika kombinationer Ann Jäderlunds tre diktsamlingar *Vimpelstaden* (1985),

Som en gång varit äng (1988) och Snart går jag i sommaren ut (1990) samt Agneta Enckells fyra diktsamlingar *Förvandlingar mot morgonen* (1983), *rum; berättelser* (1987), *Falla (Eurydike)* (1991) och *åter* (1994). De fem artiklarna är uppbyggda enligt ungefär samma princip med en uppdelning i tre faser, nämligen en kort litteraturhistorisk inramning och diskussion av Enckells eller Jäderlunds författarskap, en kort introduktion till grundbegrepp hos Kristeva samt en grundlig och insiktsfull närläsning av en rad dikter, med utgångspunkt i Kristevas teori.

I sina analyser av såväl Jäderlunds som Enckells lyrik fokuserar Brandt på tomrummet och pausen, som stilistiskt artikuleras genom stammande, uppbruten diktion, otraditionell interpunktion med frekvent bruk av semikolon och mellanrum i dikternas ortografi. Tematiskt förbinder Brandt, i pakt med Kristeva, tomrummet med upplevelser av identitetskris, sammanbrott och dödsdrift, men också med möjligheten till emancipation och återfödelse. En annan kategori som lyfts fram i läsningarna av Jäderlunds och Enckells poesi, är narcissusmotivet som teoretiskt knyts samman med Kristevas teori om den *tetiska* fasen, där subjektet skapas i övergången mellan den förspråkliga semiotiska ordningen och den språkligt samt identitetsmässigt medvetna symboliska ordningen. I de två diktarnas verk påvisas slutligen, med Kristevas begrepp, det *abjektala*, där individens upplevelse av att förlora sin identitet och subjekt-objekt-orientering medför ett upplöst poetiskt språk som artikulerar dödsångest och förnimmelser av äckel och av det sublima.

Tatjana Brandts avhandling är en originell och välgenomförd forskningsinsats som gäller två av samtidens viktigaste svenskspråkiga och lyriska författarskap. Vi har att göra med en mycket kompetent och klar dialog med den övriga forskningen på området och med en studie som på ett övertygande sätt kopplar ihop analyserna av Jäderlunds och Enckells dikter med teorier och begreppsbildning hos Kristeva. Särskilt anmärkningsvärda i Brandts forskningsarbete är de sensitiva, nyanserade, välargumenterade, grundliga och välformulerade diktanalyserna där Brandt visar sig som en skarpsinnig poesiläsare som förmår tolka texter av två komplexa och ofta svårtillgängliga författarskap.

En kritisk synpunkt på Brandts arbete är att den litteraturteoretiska utgångspunkten är tämligen snäv genom att den i hög grad bygger på Kristevas teorier samt forskare vars uppfattningar är förenliga med Kristevas tänkande (Witt-Brattström, Hörnström, Beckman). I vissa fall tenderar analyserna att vara appliceringar av Kristevas begreppsapparat snarare än en nyfiken och nyanserad utforskning av den poetiska texten. Också andra teoretiska referenser finns visserligen i artiklarna, så som Michail Bachtin, Martin Buber och Slavoj Žižek, men dessa spelar en klart sekundär roll i förhållande till Kristeva, och Kristevas teori utmanas eller bestrids aldrig i avhandlingen.

Vad gäller det teoretiska och metodiska tillvägagångssättet i artiklarna kunde analyserna också ha vunnit på att man tagit utgångspunkt i flera lyrikteoretiska och -analytiska förståelseramar än den återkommande Kristeva-referensen. Det saknas alltså lyrikteori som behandlar genre, diktformer, klang och rytm samt bildspråk. Man

kan dessutom efterlysa definitioner på en rad litteraturteoretiska och -historiska begrepp som nämns utan att det alltid är klart vad de betyder i sammanhanget. Det gäller begrepp som "centrallyrik", "romantik", "postmodern", "poetikdikt" och "prosalyrik".

Sammanfattningsvis måste man ändå säga att Tatjana Brandts avhandling utgör ett originellt, kompetent, välargumenterat och välformulerat forskningsarbete. Att ge ett samlande perspektiv på lyriska författarskap från olika nationella litteraturer är en alltför sällan använd optik i lyrikforskningen där ett nationellt fokus och författarmonografen är dominerande. Det är också uppfriskande och produktivt att anlägga denna synvinkel på ett så inspirerat och inspirerande sätt som Brandt gör i sin jakt på det särskilt kvinnliga poetiska språket. Låt oss hoppas att andra tar upp denna tråd och för vidare Brandts forskningsinsikter till andra litteraturer, författare och verk.

(Översättning från danskan: Anna Biström)

Author

Peter Stein Larsen, Professor, dr.phil., Aalborg Universitet (pstein[at]cgs.aau.dk).

SYLVAIN BRIENS

En litteratur i samspel med sin tid

Finlands svenska litteratur 1900-2012. Michel Ekman (red.) Helsingfors: SLS & Stockholm: Atlantis, 2014. 376 s.

Finlands svenska litteratur 1900-2012 skildrar och analyserar 1900-talets och det tidiga 2000-talets finländska litteratur skriven på svenska. I den väl komponerade boken integreras den kronologiska presentationen av litteraturen med en tematisk, där de stora estetiska rörelserna i epoken friläggs. *Finlands svenska litteratur* kan förvisso läsas och brukas som en lärobok för universiteten, men dess ambition är större: det handlar om att påvisa denna litteraturs specificitet, och originaliteten i ett litterärt skapande som är dubbelt marginaliserat (å ena sidan i Finland, å andra i Sverige). Litteraturhistorikerna har tidigare i huvudsak ägnat den svenskspråkiga finska litteraturen uppmärksamhet när det handlat om den tidiga modernismen under 1920- och 30-talen. Det finns flera monografier om enskilda författare i denna rörelse och vetenskapliga